

expedice speculum

Putování za záhadami a zajímavostmi regionu „Zrcadla“

O židovském hřbitově v Moravském Krumlově

Bohatě zdobený náhrobek levity Jicchaka ben Jisrael z roku 1692

„My cíle došli jsme, poutníci znavení, kraj míru našli jsme, prostí či slavení. Odtud vám kyneme: přijďte sem za námi.“ (J. Vrchlický)

Druhý listopad je Památkou zesnulých. Lidově je nazýván poetičtěji - „Dušičky“. Vzpomínáme na své zemřelé. Podle lidové víry vystupují v podvečer Dušiček duše zemřelých z očistce, aby si aspoň jednou v roce odpočinuly od muk. Křesťanské hřbitovy zkrásní. Hroby jsou uklizeny, vyzdobeny květinami a věnci. Kdo přijde ke hrobu, rozžehne svíci. Celek je působivý, slavnostní a důstojný. Naše dnešní expedice však zamíří na jeden zapomenutý hřbitov. Do míst, kde nám nic nepřipomíná účast živých. Kam nikdo nepřijde zapálit svíčku, protože žádní příbuzní těch mrtvých již dávno nežijí. Projděte se s námi židovským hřbitovem v Moravském Krumlově. Svíčky ani květiny s sebou nebereme, jen pár kamínků, které položíme na hrobům, o kterých alespoň něco víme.

Židovský hřbitov v Moravském Krumlově je jednou z mála dochovaných židovských

hmotných památek. Posledním mlčenlivým svědkem staleté přítomnosti zdejší židovské komunity. Kamenným archívem, chcete-li kamennými matrikami, nebo ty psané byly nacisty nenávratně zničeny.

Krumlovský židovský hřbitov se rozprostírá na severozápadním okraji města, v prostoru mezi zámeckým parkem a ulicemi Znojemska a Ivančická. Na hřbitov vedou dvě branky. Hřbitov je obehnan zdí, která je místy rozpadlá. Na jihovýchodní straně hřbitova stojí bývalá obřadní síň. V 50. letech byla přestavěna k obytným účelům.

Než vejдемe na hřbitov, zazvoníme a ohlásíme se u bývalé dlouholeté správcové hřbitova, paní Věry Kavalcové. Na hřbitov vcházíme branou ze Znojemské ulice, dveře jdou otevřít docela ztěžka, možná proto se ani nezamykají. Dveřmi druhé branky se na hřbitov dostat nedá, je uzavřena. Nuže vstoupíme, na první náhrobky narazíme teprve po chvíli. Tato část hřbitova téměř jeze prázdnotou. Neprošlapanou cestou postupujeme dále, z trů trávy, porostu barvínku a břečťanu

vyrůstají kamenné pomníky. Jejich počet narůstá, blížíme-li se do středu hřbitova.

Valná většina náhrobků je pokácena nebo dlouhými věky rozmanitě nakloněna. Na celé ploše hřbitova (1,2 ha) můžeme najít na čtyři stovky náhrobků. Dobu vzniku židovského pohřebiště nelze s určitostí stanovit. Nejstarší čitelný náhrobek pochází z roku 1613 a poslední z období relativně nedávného - z roku 1937. Židovské náhrobky jsou provedeny z různých materiálů. Náhrobky ze 17. - 18. století převážně z pískovce, slepence a výjimečně z vápence. Mladší náhrobky jsou vyrobeny z kamenicky cennějších materiálů - černé leštěné žuly a mramoru. Od poloviny 19. století se židovské náhrobky tvarově neliší od běžných náhrobků křesťanských. Starší, pískovcové náhrobky působí tajemně a mysticky. Z některých novějších se stávají „výkladní skříně“ majetkových poměrů rodiny. Ironií osudu právě tyto náhrobky nejvíce lákají zloděje a vandaly.

Židé nazývají náhrobky „Eben zichron“ - „kameny vzpomínek“. Židovské náhrobní nápisy byly až do poloviny 19. století psány výhradně v hebrejském jazyce. Později jsou převážně dvojazyčné hebrejsko-německé. Uvádí se jméno a tituly zemřelého, jeho funkce v židovské obci, pochvalné výroky o jeho dobrých vlastnostech, popř. výroky vyjadřující zármutek nad jeho skoncem, datum úmrtí nebo pohřbu podle židovského letopočtu a pozhňání pro posmrtný život. Datum narození nebylo až do poloviny 19. století udáváno. Mělo se tak dostat citátu: „Dobré jméno je nad výborný olej a den smrti nad den narození“. Naproti tomu je buď přímo nebo opisem uveden věk zesnulého „stár a sytý dnů“, „zemřel v utěšeném stáří“. V nápisích zesnulých žen bývá především vyzvihována role ženy apod. Veškerá „zvířecí symbolika“ vychází ve svých kořenech z Bible (Jakobovo pozhňání 12 synům).

Jiné symboly odpovídají „synagogální“ funkci zesnulého, tj. postavení a úkolům, které zastával v liturgickém životě židovské komunity. Jedná se o známé

prvky výzdoby nesou symbolické sdělení. Na krumlovském hřbitově jsou častější symboly např.: konvice, koruny, jeleni, lvi, žehnající ruce, listy, piniové šištice, vinné hrozny aj.

Koruna není, jak se někteří zlomyslní pseudo-vykladači snaží interpretovat, znakem odvčké židovské touhy po ovládnutí světa, její příběh je daleko krásnější. Každý člověk v skrytu duše touží získat alespoň jednu ze tří korun: Korunu moudrosti (vzdělání), Korunu kněžství (duchovní a společenské vědy, filozofie), Korunu království (kariéra, úspěch, vážnost u druhých). Na tom přeci není nic špatného. Nade všemi se však vznáší Koruna dobrého jména - dobrá pověst, a ten kdo opouští tento svět korunován touto korunou, zvítězil nade všemi... Koruna na náhrobku je tedy znakem moudrosti, znalosti tóry a nebo připomínkou záslužného a obětavého života - korunou dobrého jména.

Některé symboly v sobě skrývají jméno, nebo příjmení zed-

Symbol koruny dobrého jména

nulého. A tak tradičně lev bývá spojován se jménem Juda (nebo Arje), hadí motivy se jménem Dan, jeleni se jménem Neftali (Cvi, Hirsch, Jelínek), ratolest coby manželky a matky „koruna svého muže a ozdoba svých dětí...“

Nápis je zpravidla zakončen zkratkou citátu „nech je duše pojata do svazku živých“.

Detail výzdoby náhrobku z roku 1693 - stejný motiv jsme našli na náhrobku měšana ze sedmnáctého století v hostěradickém kostele.

„žehnající ruce“ tzv. „duchan“. Jsou znakem potomků biblického rodu kohenů = kněží, kteří byli spolu s levity dědičnými služebníky v Jeruzalémském chrámu. Levity symbolizuje souprava konve a mísy. Než kněz požehnal, měl mu levita rituálně omýt ruce vodou, kterou mu nad mísou nalije z konvice.

Ženské hroby jsou dekorovány motivy plodnosti - piniová šištice, vinný hrozen, granátové jablko. Zlomený strom symbolizuje přetřenu nit života. Podobný význam má svíce - symbolika lidského života. Symbolem smutku bývá smuteční vrba, palmová ratolest, list.

Novější náhrobky sice přejí-

Kamínek pokládáme na hrob rabína Jehudy ben Moše Kanna, na jehož náhrobku již zapracoval zub času tak, že zbylo jen několik málo písmen. Na hrob jeho ženy Sára, která mu leží po levici, na hrob jejich dětí Davida a Ester, kteří svůj věčný sen sní opodál. Na hrob manželů Jakuba a Pavlíny Dormizrových, židovských šlechticů z konce 19. století, majitelů tulesického velkostatku. Jejich hrobka byla opakovaně násilně otevřena, vykradena a zdevastována. Na hrob Jindřicha Gluecksmanna, zakladatelů a majitelů krumlovské tiskárny. Na hrob posledního krumlovského rabína Adolfa Hahna. Na hrob Jindřicha Gluecksmanna, jehož vnučka Erna, jediná z krumlovských Židů přežila holocaust.

Zapomenutý hřbitov je místo vhodné k rozjímání. Podnětem k přemýšlení je blízkost smrti a zapomenutí. Nebo je to přesně to, co každého z nás čeká na konci cesty. Je to také jediné, co nemůžeme změnit. Než však i po nás zůstanou jen kamenné náhrobky na zapomenutých hřbitovech, můžeme udělat ještě mnoho a mnohé. Kdosi slavný řekl: „Tímto světem projdu jen jednou. Proto každé dobro a laskavost, kterou mohu prokázat kterékoli lidské nebo němě tváři, nech neodkládám. Nebo nepůjdu již nikdy touto cestou.“

Přijměte tento článek jako pozvání k tiché návštěvě našeho židovského hřbitova. Budete překvapeni jaké kulturní památky jsou „oku krumlováků“ skryty za hřbitovní zdí. Hřbitov je pro veřejnost přístupný branou u autobusové zastávky „U parku“. Před vstupem by jste se měli ohlásit u paní Kavalcové (zvonek je u vstupní brány). Mějte na paměti, že jste na pietním místě, proto dodržujte stejná pravidla jako na křesťanských hřbitovech.

Napsala a vyfotila Eva Grunová
Petrovice u M. Krumlova

mají původní symboliku, ovšem již vyprázdněnou, jen jako dekoraci.

Židovský zvyk dávat na hroby kamínky je prastarý. Zavede nás až do časů biblických. Když Židé putovali pouští, pohřbívali své zesnulé do hrobů, na které navršili množství kamenů. Tělo nebožtíka tak bylo chráněno před dravou zvěří. Na poušti také nerostly žádné květiny, a tak zvedli ze země kamínek, který položili na hrob. Dělají to tak dodnes. Zvyk vložit pod kámen své přání tak starý není.